

POLOŽAJ I ULOGA UČESNIKA U PROCESU OBUKE I VASPITANJA

Starešine treba sve više da stavljaju vojnike u položaj u kome će dolaziti do izražaja njihova stvaralačka aktivnost, samostalnost i inicijativa, osobine koje su od naročite vrednosti za svakog pripadnika naše socijalističke armije.

TITO

Konceptija opštenarodne odbrane, pored ostalog, proizilazi iz humanističkog poimanja socijalizma — kojim je inspirisan naš celokupni samoupravni i demokratski društveni sistem, čija je suština — poverenje u ljude, u čoveka, svestrana afirmacija ličnosti — pri čemu svaki pojedinac svojom stvaralačkom aktivnošću, potencijalno i realno postoje subjekt izgradnje i odlučivanja u društveno-ekonomskim, kulturno-obrazovnim i drugim područjima izgradnje našeg društva, pa i u sferi odbrane našeg samoupravnog socijalističkog društva. Isto tako, znači, da bitnu pretpostavku za efikasnost sistema opštenarodne odbrane na svim područjima njegove izgradnje, čini aktivna pozicija i stvaralačka aktivnost njenih subjekata.

Modernizacija naših oružanih snaga, kao okosnice opštenarodne odbrane, kompleksan je i multidimenzionalan pojam i proces, kojeg determiniše i čini, pored ostalih komponenti, i kvalitet ljudskog faktora. *Upravo od ukupnosti ljudskih resursa, njihove osposobljenosti i kvaliteta, zavisiće i realizacija svih ostalih komponenti modernizacije, jer ljudski faktor predstavlja uslov i pretpostavku za uspeh modernizacije u celini.* Položaj i uloga starešina i vojnika i kvaliteti koje poseduju i stvaralačka aktivnost, samostalnost, inicijativa, patriotizam, humanizam, kao i intelektualne, etičke, i druge psihofizičke osobine — predstavljaju imperativ i najznačajniji činilac oživotvorenja i realizacije ciljeva i zadataka koji proizilaze iz koncepcije opštenarodne odbrane. U vezi s tim, drug Tito kaže: »Zato u daljem razvoju koncepcije opštenarodne odbrane u centru pažnje mora biti naš radni čovek i njegovo samoupravno pravo i dužnost da aktivno učestvuje u

organizovanju odbrane tekovina naše socijalističke revolucije i samoupravnog socijalističkog društva«. ¹

Može se reći da je u savremenim uslovima — *Conditio sine qua non-koncepcije opštenarodne odbrane, njena gotovo tautološka implikacija — samostalna, aktivna, inicijativna, svesno odgovorna, a posebno stvaralačka ličnost (homo aestheticus), starešine i vojnika*. Verovatno, ni jedna delatnost u društvu, ne zahteva toliko stvaralačke aktivnosti, samostalnosti inicijative, kao što je to vojna delatnost i borbena dejstva zasnovana na koncepciji opštenarodne odbrane.

Obuka i vaspitanje vojnika i jedinica je primarna funkcija i zadatak oružanih snaga u mirnodopskom periodu, i najznačajniji je faktor borbene gotovosti i moralne čvrstine oružanih snaga, kao i najefikasniji put razvijanja odnosa, svesne discipline i jačanja kolektiva. U tome je kapitalni značaj obuke i vaspitanja. Nesumnjivo je da na proces obuke i vaspitanja objektivno utiču društveni činoci i odnosi u oružanim snagama. Ali, vaspitno-obrazovni proces se odvija i po svojim unutrašnjim zakonitostima. Odnosi u nastavnom procesu deluju i povratnoretroaktivno na obavljanje svih funkcija oružanih snaga, posebno na odnose među ljudima. To je, u stvari, dijalektičko jedinstvo opšteg, posebnog i pojedinačnog.

Vojna nastava je u poslednjim godinama u nas, brže nego ikada u prošlosti, preovlađivala robovanje tradiciju i inertnost. Međutim, mnogi problemi su i dalje ostali otvoreni. Među tim problemima veoma veliki značaj ima *razvijanje stvaralačke aktivnosti u vojnoj nastavi i kroz to stvaranje stvaralačkih ličnosti vojnika i starešina*.

*

Brojni su činoci (unutrašnji i spoljni) koji determinišu našu koncepciju opštenarodne odbrane i koji deluju kompleksno, svakako, jedan od bitnih činilaca jeste naše, već istorijsko i tradicionalno oslanjanje na sopstvene snage, na čoveka i njegove vrednosti. Dezalijenacija ljudske ličnosti kroz njenu svestranu afirmaciju i aktivnu poziciju u našem samoupravnom socijalističkom društvu, ishodište je i polazna osnova za ulogu i položaj ličnosti — vojnika i starešine — u oružanim snagama, kao integralnom delu društva. Uloga radnog čoveka — građanina, kao subjekta celokupnog društveno-ekonomskog života, inicira i traženje teorijskih i praktičnih rešenja takve uloge čoveka i u oružanim snagama.

¹ Tito: Govor na proslavi pedesetogodišnjice Ljubljanskog univerziteta — 11. XII 1969. godine.

Realizacija ustavnih načela o odbrani zemlje, kao neotuđivog prava i dužnosti svih članova društva, danas ima neka nova obeležja. Pored dužnosti, kao tradicionalne kategorije »vojne obaveze«, u našem Ustavu je inaugurisano i pravo (pravo i čast). A to znači da se u svim oblastima funkcije odbrane, za realizaciju ovog »prava« pretpostavlja stvaranje takvih uslova i atmosfere, gde će aktivnost i stvaralačka energija svih subjekata doći do maksimalnog izražaja. Upravo, činjenica da je u našoj koncepciji opštenarodne odbrane odlučujuća uloga čoveka, kao subjekta koji u stvari realizuje koncepciju u praksi, i čini suštinu vitalnosti, efikasnosti i neuništivosti sistema odbrane našeg društva.

Ustavna postavka (čl. 252) o »neotuđivom pravu i dužnosti naroda Jugoslavije da štite i brane nezavisnost i teritorijalnu celokupnost SFRJ« ima ne samo pravni već i sociološko-politički aspekt, koji ima svoje implikacije i na područje odnosa, ulogu i položaj ličnosti u oružanim snagama u celini, znači, i u sferi obuke i vaspitanja.

Zakon o narodnoj odbrani, takođe, ovu aktivnu ulogu čoveka-građanina posebno ističe: »U opštenarodnoj odbrani svi građani Jugoslavije, radne i druge organizacije i društveno-političke zajednice postaju aktivni činiooci, organizatori i izvršiooci mera u oblasti narodne odbrane i nosiooci prava i dužnosti odbrane slobode i nezavisnosti svoje zemlje«. U tretiranju prava i dužnosti građana Zakon o narodnoj odbrani (član 82) kaže: »Jugoslovenski državljani imaju pravo i dužnost da učestvuju u pripremama za odbranu zemlje za odbranu, da se osposobljavaju za vršenje svojih dužnosti u ratu i da učestvuju u oružanoj borbi i drugim oblicima otpora i u izvršavanju drugih zadataka od interesa za narodnu odbranu«. ²

STRUKTURA LJUDSKOG FAKTORA I NJEGOVA AKTIVNA ULOGA

Ljudski faktor je višedimenzionalan pojam i nužno ga je izučavati i tretirati sa raznih aspekata — filozofsko-socioloških, ekonomskih, političkih, etičkih, psiholoških, antropoloških, pedagoško-didaktičkih i dr. U prirodi je ljudskog bića, nezavisno od spoljnih uticaja, bez obzira kako on bio skroman u svojim sposobnostima, bez obzira na položaj i funkciju koju obavlja u skali »vojne hijerarhije«, da razmišlja o sebi, svojoj ulozi i mestu, sopstvenom doprinosu uopšte, kao i u svakom posebnom zadatku.

² Zakon o narodnoj odbrani, str. 3 i 24, izdanje »Narodne armije«, Beograd, 1969. godine.

Proučavanje ljudskog faktora, kao faktora rata, a u nas kao osnovnog faktora, proizilazi iz činjenice da je ljudski faktor veoma složen, posebno u savremenim uslovima. To je posledica, u prvom redu, krupnih društvenih promena i uticaja dejstva savremene ratne tehnike i naoružanja na čoveka. Engels je taj uticaj plastično izrazio: »Na razvitak vojne misli upošte pa time i armije, najrevolucionarnije deluju pronalazak boljeg oružja i promene u živom ljudskom materijalu.«³

Međutim, ova snaga ljudskog faktora, bez obzira na postulate političke svesti, ne može se sama po sebi oblikovati kao stvarna, konkretna i efikasna borbena moć zemlje, odnosno borbena gotovost oružanih snaga za odbranu, ukoliko se ne osposobimo za stvarna borbena dejstva svakog vojnika i starešinu, i na taj način transformiše u konkretnu borbenu snagu i vrednost. Ovaj zadatak se najoptimalnije i najefikasnije realizuje putem procesa obuke i vaspitanja.

BORBENA DEJSTVA I AKTIVNA ULOGA ČOVEKA U OBUCI

Koncepcija opštenarodne odbrane, kao i način izvođenja borbenih dejstava koji proizilaze iz takve koncepcije, predstavlja najznačajniju determinantu koja, pored razvoja vojne nauke i tehnike, uslovljava i položaj i ulogu ličnosti i kvaliteta koju ta ličnost treba da poseduje. Koncepcija opštenarodne odbrane može se uspešno realizovati samo ako su ljudi osposobljeni i motivisani da postupaju u duhu sa njom. Međutim, koliko će ljudi (starešine i vojnici) biti adekvatno osposobljeni, koja znanja i sposobnosti će posedovati — najvećim delom zavisi od rezultata obrazovno-vaspitnog rada, a u prvom redu od rezultata koji se ostvaruju u obuci — nastavnom procesu.

Osnovni zadatak obrazovno-vaspitnog procesa u oružanim snagama jeste osposobljavanje starešina i vojnika za obaveze i dužnosti koje ih očekuju u eventualnom ratu. Bobrena dejstva u uslovima opštenarodne odbrane, pored opštih, zahtevaju i neke posebne, specifične kvalitete starešina i vojnika, a sa stanovišta »podruštvljavanja« funkcije odbrane, i celog stanovništva. Savremeni uslovi postavljaju nove zahteve i nove kvalitete, a to znači i reviziju nekih dosadašnjih pogleda i standarda u oblasti opšteg, tehničkog i vojnostručnog osposobljavanja starešina i vojnika, kako u oblasti sadržaja tako i u metodičkim postupcima u njegovom realizovanju u procesu obuke.

Jedna od bitnih pretpostavki, za efikasnost sistema opštenarodne odbrane, jeste upravo aktivna pozicija, stvaralačka aktivnost

³ Engels: Antidiring, str. 184 »Kultura«, Beograd, 1959.

vojnika i starešina. Naime, poznato je da nije dobro da vojna nastava bude reprodukcija prošle ratne prakse, ali je i veoma teško postići da ona bude anticipacija budućih borbenih dejstava. Između procesa vojne nastave u miru i primene stečenih znanja i veština i razvijenih sposobnosti u borbenim dejstvima u eventualnom ratu, pored vremena kao prostora, postoje i mnoge druge teškoće u preobraćanju teorijskih i praktičnih saznanja stečenih u miru na ratnu stvarnost i praksu.⁴

Oružana borba u uslovima opštenarodne odbrane, pored zakonitosti koje objektivno postoje, permanentno će u sebi sadržavati i nositi i neočekivane promene. Nove, manje ili više složene situacije ponekad će negirati ranije formulisane poglede, stavove, principe, načela i sl., a neki principi i postavke koje se u mirnodopskoj obuci smatraju relativno »tvrdim istinama«, doživljavaće svoju korekciju i redukciju, te postati veoma relativni.

U savremenim borbenim dejstvima vojnik se, objektivno, nalazi u drugačijem položaju nego što je to ranije bio. U zbijenim borbenim porecima ranijih epoha, vojnik je bio u ulozi sredstva tog poretka. *Osnovna karakteristika položaja vojnika u savremenom ratu jeste veoma izražen stepen samostalnosti, gde starešina, veoma često, nije u stanju da sa vojnikom održava čak ni taktičku vezu, te je vojnik u poziciji da stvaralački i aktivno koristi svoje sposobnosti, znanja, navike i veštine u upotrebi oružja i dejstva u celini, i da maksimalno i celishodno iskoristi sve taktičko-tehničke mogućnosti svog položaja i vrednost svog oružja. To će, u prvom redu, zavisiti od njegovog stvaralaštva i motivisanosti.*

Koncepcija ONO, prema tome, zahteva takav profil vojnika i starešine, koji će, pored ostalog, imati i visoke individualne kvalitete (znanja i sposobnosti), jer nije dovoljno samo hteti boriti se već i znati. U vezi s tim drug Tito je često isticao tu potrebu: »Ako dođe do atomskog rata jedini spas će u takvom ratu biti da narod ne gubi veru u svoje sposobnosti, već da bude jedinstven i monolitan, a da svaki vojnik bude sposoban da se snađe na svakom mestu.«⁵

Problem prenošenja (transfera) stečenih znanja i veština, metoda rada, osobina ličnosti i razvijenih sposobnosti sa mirnodopske obuke na ratnu praksu je izrazito značajan problem vojne vaspitno-

⁴ Postoji i ovakva anegdota: Uoči borodinske bitke, posle dugog planiranja dejstava, već kasno noću, Napoleon je, završavajući plan, rekao svojim generalima: »Gospodo, od svega ovoga što smo rekli večeras, malo čega će se dogoditi sutra«.

⁵ Tito, Razmatranja o savremenom ratu, str. 74, »Narodna armija«, Beograd, 1959. godine.

-obrazovne teorije i prakse. Upravo i zbog toga, stvaralačka primena usvojenih znanja, veština i sposobnosti, kao i razvijanje i negovanje kreativnosti, samostalnosti i inicijative u mirnodopskoj obuci, predstavlja imperativ za mogućnost ovog transfera. Možda nigde, kao što je to u delatnosti starešina i vojnika u borbenim dejstvima u duhu koncepcije opštenarodne odbrane, nisu toliko potencijalno i realno opasni svaki šablonizam, dogmatizam, formalizam i robovanje klišeima i rutinerstvu.

Stvaralačka i aktivna uloga čoveka je imanentna i u — aktivnosti i dinamičnosti borbenih dejstava, a koji su izraz ofanzivnog duha jedinica, vojnika i starešina, čime se postiže sopstvena inicijativa nad neprijateljem. Isto tako, aktivnost i dinamičnost ima i svoje psihološke razloge, jer ako je čovek aktivan, opasnost i strah se drugačije doživljavaju. Na kraju, stvaralačka aktivnost odgovara i uzrastu u kom se vojnici nalaze, jer mladost je dinamična, traži akciju, a tuđi su joj inertnost, učmalost i pasivnost.

Polazeći od ovoga, borbena dejstva u duhu koncepcije opštenarodne odbrane neminovno postavljaju na dnevni red i pitanje uloge i aktiviranja svih snaga i sposobnosti učesnika (vojnika i starešina) u obrazovno-vaspitnom procesu, kao i sagledavanje zahteva koji se postavljaju pred ljudski faktor. Pored respektovanja svih atributa svestrano razvijene i celovite ličnosti, kao cilja vaspitanja i obrazovanja u našem društvu, neophodno je ponovno sagledavanje i izučavanje značaja i mesta pojedinih elemenata svestrano razvijene ličnosti, s obzirom na zahteve koncepcije opštenarodne odbrane.

U SAVREMENIM USLOVIMA VOJNA DELATNOST SE SVE VIŠE INTELEKTUALIZIRA

U savremenim uslovima ponovo se nameće i problem odnosa teorijskog i praktičnog, intelektualnog i manuelnog u vojnoj obuci. Ne umanjujući značaj praktične osposobljenosti vojnika i starešina, neke činjenice, a posebno intenzivan razvoj vojne nauke, tehnike i naoružanja, kao i odnosa u oružanim snagama, upućuju sve više na konstataciju da se i vojna delatnost sve više intelektualizira. Sve više se ispoljava, već danas, da se i u vojnoj delatnosti, ne samo starešina već i vojnika umesto »kulture ruke«, sve više preovlađivati i zahtevati »kultura intelekta«. Sa tog stanovišta, opšta, opšteobrazovna, fundamentalna teorijska i praktična znanja dobijaju sve više u značaju.

Uzmimo, na primer, tzv. »proces donošenja odluke«, koji u savremenim strategijsko-operativnim, pa i taktičkim uslovima, predstavlja izrazito intelektualni, pa u izvesnom smislu i metodološko-naučni postupak. Danas, pak, ovaj proces je toliko blizak »naučnim metodama«, i nazvan je »operativno istraživanje«. U uslovima savremenih borbenih dejstava od starešine se zahteva da odluku donese odgovorno, ali i brzo. Matematika, statistika i kibernetika mu u tome sve više pomažu. Matematičke metode (statistička analiza, programiranje i prognoziranje, teorija igara, teorija informacija, mrežno planiranje i dr.) sve više se »uključuju« u proces donošenja odluke.

Sigurno je da u obučavanju vojnika i u savremenim uslovima težište vaspitno-obrazovnog rada treba da bude na ideološko-političkom, moralnom, fizičkom i vojno-stručnom osposobljavanju. Ali i druge dimenzije svestrano razvijene ličnosti, naročito njen intelektualni razvoj, dobija sve veći značaj. Poseban značaj ima razvijanje kritičkog mišljenja vojnika i starešina u procesu vaspitno-obrazovnog rada.

U takvim uslovima nastavni proces, koji bi hipertrofirao tradicionalni vojni »zanatski praktičizam«, ne bi, po našem mišljenju, bio u skladu sa zahtevima koncepcije opštenarodne odbrane, niti bi tako obučeni vojnici, a posebno starešina, u savremenim borbenim dejstvima bio potpuno efikasan.⁶

RAZVOJ VOJNE NAUKE I TEHNIKE, LJUDSKI FAKTOR I OBUKA

Vojna nauka, tehnika i naoružanje, doživljavaju u poslednjim decenijama veoma brz i intenzivan razvoj. Rezultati naučnotehničkih istraživanja i pronalazaka u svetu i u nas primenjuju se u maksimalnoj meri i za potrebe oružanih snaga. Ovakav razvoj, kao i izrazito skraćivanje vremena od pronalaska do njegove primene u vojne svrhe, utiče, pored ostalog, i na nove zahteve u pogledu obuke vojnika i starešina, kao i sagledavanje odnosa čovek — tehnika.⁷

Ratna tehnika i naoružanje, kao sredstvo i faktor rata, utiče i na odnose među ljudima i postavlja nove zahteve u obučavanju voj-

⁶ Lenjin je svojevremeno ovu opasnost izrazio rečima: »Pazite da ne vaspitavate ljude zlatnih ruku, a čoškaste glave«.

⁷ Vreme od pronalaska baruta do njegove primene u vojne svrhe iznosilo je 2 veka. Međutim, vreme od pronalaska pa do primene u vojne svrhe iznosi za radar 15, televiziju 10, a atomsku bombu 5 godina. Ili drugi primer. Za obučavanje na tenku T-55 treba savladati 3 puta više činjenica, nego na tenku T-34, iako su iz iste »porodice«. Naučnici (futurologi), između ostalog, prognoziraju da će do kraja ovog veka biti još šest tehnoloških revolucija. Za petnaest posleratnih godina eksplozivna snaga oružja povećala se oko milion puta, a brzina letelica preko 40 puta, itd.

nika i starešina. Savremena ratna tehnika zahteva veoma visoku stručnost, ali i izraženu ličnu odgovornost. Potčinjeni nije više samo u ulozi izvršioca, već i stručnog i kvalifikovanog saradnika, gde stepen samostalnosti i stvaralačkog odnosa ima veoma značajne reperkusije na ishod borbenih dejstava, a i na odnose u procesu obuke.

Odbacujući tehnokratske teorije, stupanjem čoveka i mašine u jedan sistem ne znači da se ljudski faktor degradira, jer čovek stvara i iskorišćava tehniku. Zakonitost, koja je sve više prisutna — što su vojna tehnika i naoružanje složeniji, to se zahteva i efikasnije komandovanje, veća organizovanost, stručnost i brzina ljudi koji sa njom rukuju, a to postavlja i nove zahteve obuci i vaspitanju ljudstva — vojnika i starešina.

Materijalno-tehnički faktor, koji stoji u službi ljudskom faktoru, pored toga što uslovljava i način vođenja borbenih dejstava, znači postavlja i nove zahteve ljudskom faktoru. Iako je osnovna snaga opštenarodne odbrane u ljudskom faktoru, to ne znači da se tehnički faktor manje ceni. Naprotiv, svako omalovažavanje naučno-tehničkih dostignuća, koja se stavljaju u službu čoveku, značilo bi i slabljenje ljudskog faktora.

Ovakav razvoj tehnike i naoružanja daje savremenim oružanim snagama, posebno armiji, u našem slučaju kao okosnici opštenarodne odbrane, nova obeležja. Borbena dejstva poprimaju nove dimenzije i karakteristike, a posebno su dominantni — dinamičnost, velika vatrena moć, izvanredno veliki psihofizički naponi i dr.⁸ Tehnika, posebno automatizacija i mehanizacija (kibernetika, elektronski računari i dr.) doprinose i efikasnijem komandovanju i upravljanju borbenim dejstvima. U obuci se, takođe, sve više koriste tehnička dostignuća i u tzv. programiranoj nastavi i učenju. Sve ovo postavlja nove zahteve pred obuku i vaspitanje vojnika i starešina. Ali, upravo ovaj vojnotehnički i vojnotehnološki faktor, koji čini rat sve više sveobuhvatnim, gde se ukidaju granice fronta i pozadine, utiče i na disperziju i »podruštvljavanje« niz ranije klasičnih »vojnih« funkcija, što opet zahteva modernizaciju odnosa u oružanim snagama, u kojima će tehnička sredstva biti u službi čoveka. Jer, verovatno, ozbiljnu smetnju za ispoljavanje i afirmaciju ličnosti može da predstavlja vojni tehnokratizam, koji polazi od moći savremene vojne tehnike.

⁸ Savremeni oblik borbe na frontu i dubini nije borba krupnih formacija, već borba stotine malih taktičkih udara. Četa, vod, odeljenje, grupa, pojedinac u dejstvima, nezaobilazne su komponente te slike. »Sitnu« taktiku ne može izmisliti Generalštab, nju stvaraju komandiri četa, vodova i komandanti bataljona, koji izvode obuku, pre svega taktičku (generalpukovnik V. Bubanj — Intervju NA od 24. IV 1970. godine.

Samoupravni socijalistički odnosi koji se razvijaju u našem društvu, objektivno utiču i na unutrašnje odnose u oružanim snagama, a ovi na odnose u procesu obuke i vaspitanja. »Od posebnog je značaja razvijanje unutrašnjih odnosa u Armiji u skladu sa bitnim vrednostima humanih, međuljudskih odnosa u samoupravnom socijalističkom društvu, sa ciljem da se omogući puna afirmacija svih unutrašnjih kreativnih snaga i realnih vrednosti i efikasnije prevazilaženje moguće deformacije koje su imanentne prirodi vojne subordinacije«. ⁹

Uticao društva i odnosa u njemu na odnose u oružanim snagama je objektivno i zakonit. ¹⁰ Ali, taj uticaj društveno-istorijskih uslova nije stihijski, niti se odnosi u društvu mogu »sami po sebi« mehanički prenositi na vojnu organizaciju. Vojna subordinacija je imanentna odnosima u vojnoj organizaciji, koja, zbog svojih zadataka, zahteva veliku efikasnost i organizovanost. Savremeno shvaćena i postavljena vojna subordinacija nije u protivrečnosti sa demokratizacijom odnosa, u oružanim snagama, čija je suština da svaki vojnik i starešina bude stvaralački aktivan i subjekt u sveukupnoj izgradnji oružanih snaga, prema tome i u nastavnom procesu.

Vojna subordinacija je značajan faktor efikasnosti oružanih snaga. Ako prihvatimo da je »suština vojne subordinacije«, kao društvenog odnosa, u tome da se uspostavi takav sistem disperzije institucionalizovane društvene moći u primeni oružja kao sredstva vlasti kojim se obezbeđuje da oružane snage kao celine i svaki njen deo u svakom momentu pouzdano štite interese vladajuće klase«, ¹¹ tada je takav odnos (društveni i tehnološki) i danas još uvek aktuelan i nezamenljiv. Razumljivo, da komandni odnosi, odnosi pretpostavljeni — potčinjeni, u našim uslovima ne mogu poprimiti smisao lične vlasti

⁹ Iz Rezolucije 9. kongresa SKJ.

¹⁰ Obuka je, takođe, društveno-istorijski uslovljena. Istorijska geneza karaktera obuke u pojedinim društveno-istorijskim epohama to potvrđuje. Tako, vojske Atine i Sparte, u doba procvata tzv. vojne demokratije, nisu poznavale egzecir i dril. Egzecir i dril kao osnovni oblici i metodi vojne obuke javljaju se tek u periodu manipulativnih falangi i taktike kohorti, odnosno u periodu tzv. krutih borbenih poredaka. Pojavom vatrenog oružja u vojsci menja se i karakter obuke, mada i dalje egzecir ostaje osnovni sistem vojne obuke. Tek revolucionarne armije menjaju klasični sistem egzecira i drila, ali i dalje osnovni cilj vojne obuke je sticanje veština i zanatsko obučavanje. Tek posle drugog svetskog rata vojna obuka postepeno poprima osnovne karakteristike savremene nastave.

¹¹ Puk. Mensur Ibrahimpašić, Vojna subordinacija kao determinantna struktura i princip organizacije armije, Politička škola, Zbornik radova I, Bgd, 1968. god., str. 80.

i apsolutnog autokratskog rukovođenja, mada takve pojave, kao tendencija nisu nemoguće, posebno u mirnodopskom periodu.

Ako bismo pokušavali da analiziramo funkciju obuke i vaspitanja, koja u mirnodopskom periodu predstavlja osnovni zadatak svih komandi, starešina i jedinica, tada se problem vojne subordinacije, odnosno problem rukovođenja (upravljanja i komandovanja), pored ostalog, i vojnom obukom ne bi mogao posebno i nezavisno tretirati.¹² Rukovođenje, kao organizovana delatnost radi ostvarenja određenih ciljeva, neposredno zadire u proces obuke i vaspitanja. Ako pod rukovođenjem podrazumevamo planiranje, organizaciju, usmeravanje, izvršavanje i kontrolu nekog procesa, tada se proces vojne obuke, a posebno realizacija ciljeva obuke i vaspitanja ne može izdvojiti iz oblasti rukovođenja. S obzirom na to što od rezultata obuke i vaspitanja direktno zavisi borbena spremnost, to su i sve komande i starešine vitalno zainteresovane i dužne da taj proces unapređuju, prate i kontrolišu.

Za izučavanje je, verovatno, ako pod pojmom rukovođenja podrazumevamo upravljanje i komandovanje, kakav uticaj ima na efikasnost obuke naučni sistem upravljanja, a kakav komandovanje. S obzirom na to što rezultati u obuci i vaspitanju, bez obzira na postulate uticaja komandi i starešina koji nisu neposredni izvođači obuke, u prvom redu zavisi od »unutrašnjeg upravljanja« nastavnim procesom (nastavnik — vojnik — nastavni sadržaji), to je i komandovanje (od strane viših komandi) sa tog aspekta objektivno ograničeno. Njegov uticaj može biti najviše izražen u postavljanju ciljeva i zadataka vaspitanja i obuke, planiranju, kao i u oblasti kontrole i pomoći u realizaciji postavljenih vaspitno-obrazovnih ciljeva i zadataka.

FENOMEN OBJEKTA I SUBJEKTA U OBUCI I STVARALAČKA AKTIVNOST

Aktivna pozicija, stvaralačka aktivnost svih učesnika vojne nastave ima svoje ishodište (1) u aktivističkoj i stvaralačkoj ulozi čoveka u našem društvu i oružanim snagama i (2) u zakonitostima savremeno organizovane obuke. Uticaj objektivnih faktora (opštih-društvenih i

¹² Iako je svima jasno i principijelno prihvatljivo da je obuka primarni zadatak u miru, borba da ona to i stvarno postane još je uvek i permanentno aktuelna. Primer koji iznosi jedan komandir voda je izrazit i drastičan: »Izvodio sam obuku sa vodom 10 dana. Svakog dana je komandant prolazio pored voda na nekoliko metara. Obilazio je živu ogradu u krugu, ali nikad nije pokazao nikakav interes za obuku koju sam izvodio. Prolazio je tuda kao da ga se to ne tiče«. Ili, drugi primer: odeljenje za MPV splitske armijske oblasti (1968) ispitivalo je anketom starešine i vojnike. U anketi je zahtevano da od deset pitanja (oblasti rada) označe četiri koja su najvažnija. I u odgovorima starešina i vojnika obuka je zauzela deseto (poslednje) mesto.

specifičnih-armijskih) na rezultate vaspitno-obrazovnog rada, bez sagledavanja i stvaranja najoptimalnijih uslova za aktiviranje subjektivnog faktora, a to znači starešina-nastavnika i vojnika, ne bi bio potpun.

Uloga subjektivnog faktora i unutrašnje zakonitosti nastavnog procesa su presudan činilac rezultata vaspitno-obrazovnog procesa. Polazeći od takve konstatacije da rezultati i efikasnost vojne nastave zavise, u prvom redu, od unutrašnje strukture nastavnog procesa, tada i izučavanje te strukture i odnosa unutar nje predstavlja prvi uslov za njeno unapređivanje. Jer, bez poznavanja strukture nastavnog procesa i rezultata koji se ostvaruju, nije moguće ni stvarno unapređenje procesa obuke i vaspitanja.

Fenomen objekta i subjekta u vojnoj nastavi ima i zajedničkih karakteristika sa obrazovno-vaspitim procesom u društvu, ali postoje i neke specifičnosti — imanentne vojnoj nastavi.

Gnoseološki subjekt je materijalna suština svesti, te sa saznanog aspekta vojnik-pitomec ne može biti samo objekt u nastavnom procesu. On je istovremeno i objekt i subjekt. Na praktičnom planu, u vaspitno-obrazovnoj praksi, ličnost vojnika je, na ovaj ili onaj način, manje ili više aktivna, kako gnoseološki (saznaje stvarnost) tako i prakseološki (tu stvarnost menja, a i samog sebe). S obzirom na to što vaspitno-obrazovni odnos postoji samo među ljudima, to čovek može biti samo istovremeno objekt i subjekt tog procesa.

Starešina-nastavnik je subjekt, koji vrši jednu kreativnu funkciju, autor je jedne specifične delatnosti. Međutim, koliko će vojnik biti subjekt, odnosno objekt, odnosno objekt vaspitno-obrazovnog procesa, zavisi od njegovog sopstvenog aktivnog učešća u tom procesu, koliko učestvuje u svom sopstvenom razvoju. Dijalektički je opravdana činjenica da je svaka aktivnost, manje ili više, istovremeno i samoaktivnost. Ali, da li je ta aktivnost, odnosno samoaktivnost, zaista od značaja za nastavni proces i konkretne zadatke koje treba ostvariti u nastavnom procesu, poseban je problem. No, svakako vojnik-pitomec u nastavnom procesu je u onolikoj meri subjekt, ukoliko je zastupljena samoaktivnost, samovaspitanje i samoobrazovanje u vaspitnoobrazovnom procesu.

U nastavnom procesu i njegovoj unutrašnjoj strukturi poznato je da su odlučujući faktori: (1) sadržaj obuke (nastavno gradivo) i (2) subjekti tog procesa — nastavnici i vojnici.¹³ Dok su sadržaji obuke

¹³ Faktori vojne nastave (vaspitanja i obrazovanja) su objektivni-društveni (opšti) i armijski (posebni) i subjektivni — starešine, vojnici-pitomci, vojni kolektivi i organizacija SKJ. Osnovi vojne andragogije, str. 61, Vojno delo, Beograd, 1967. godine.

(iako se i oni menjaju zavisno od razvoja vojne nauke i tehnike) relativno statičan faktor u unutrašnjem »upravljanju« nastavnim procesom, dotle su starešine — nastavnik i vojnik, onaj dinamički faktor, od čije aktivnosti, interakcijskih, koakcijskih i komunikativnih veza, zavisi efikasnost obuke. To znači da se sadržaji obuke realizuju putem aktivnosti oba faktora — što predstavlja osnovno obeležje »upravljanje« u nastavnom procesu.

Ova tri faktora se uslovljavaju i uzajamno deluju (tzv. didaktički trougao). Razumljivo je da bi bilo nepotpuno i jednostrano tretirati odnose između starešine — nastavnika i vojnika — pitomca u nastavnom procesu, samo preko nastavnih sadržaja (gradiva), već u ukupnosti njihovih međusobnih odnosa. Na ovaj odnos posebno utiču i starešine, komandne prerogative, jer se u jednom licu pojavljuje starešinska, komandna i nastavno-vaspitačka funkcija. Naravno, pored iznetog, odnosi starešina (nastavnik) — vojnik (pitomac), njihovo međusobno komuniciranje, treba da se zasniva i na emotivnim vezama, a ne samo da se svodi na službene konvencije — kao što su: pozdravljanje, postavljanje pitanja, davanje obaveštenja, naređenja, uputa, prekoravanja i dr. Jer, ako starešina uspe da vojnika »pridobije« na emocionalnom planu, onda će i svi ostali odnosi biti bolji, efikasniji i lakše ostvarljivi. Ovako stvoreno poverenje otvara »dušu i srce« vojnika.

U vojnoj obuci dugo je dominirala apsolutna uloga nastavnika (starešine), a vojnik je bio samo izvršilac, čija se aktivnost, uglavnom, iscrpljivala na fizičkom planu. Recidivi takvog tradicionalno-vojnog obučavanja postoje još uvek u svesti dela starešina. To može imati i veoma negativnih reperkusija i na savremena stremljenja i težnju za aktivnom pozicijom vojnika u obuci i vaspitanju. Kao starešine-nastavnici ponekad smo skloni da previsoko cenimo naš sopstveni doprinos, da predimenzioniramo sopstvenu ulogu, pogotovo što nam to omogućavaju i nadležnosti, odnosno položaj određen i fiksiran vojnom hijerarhijom. Činjenica da se nešto može postići i bez našeg direktnog »mešanja«, bez našeg direktnog učešća, dovodi nas, ponekad, do izvesnih oblika sujete, uznemirava nas, pa čak goni i na kritiku novog, a ponekad neopravdano ističemo da to smanjuje našu odgovornost za obuku, umesto da nas ispuni većim optimizmom. Dijalektička suština procesa obuke se izražava jedinstvom ovih faktora, njihovim uzajamnim odnosom i dinamičkom ravnotežom.

Aktivnost nastavnika-starešina i njegova uloga u procesu obuke ostvaruje se, prvenstveno, u metodičkom oblikovanju nastavnih sadržaja, usmeravanju procesa obuke, kao i na interiorizaciju sadržaja u sistem znanja, veština i navika koja treba da usvoje vojnici, dok se

aktivnost vojnika ispoljava, u prvom redu, u aktivnom usvajanju znanja i veština, u učenju i samoučenju, koje usmerava starešina — nastavnik. Zato se odnos nastavnik — vojnik ne bi mogao svesti i reducirati samo na prenošenje informacija, a pogotovo na proces mehaničkog i receptivnog pamćenja i pažnje. Modelovanje nastavnih sadržaja od strane starešina-nastavnika radi podešavanja i približavanja mogućnostima vojnika, nije pitanje samo subjektivističke ocene starešine-nastavnika, već se mora polaziti i od ciljeva i zadataka koje je neophodno realizovati u procesu obuke, respektujući i druge zahteve (principe, metode, sredstva itd.). Nastavni proces se ne može završiti na davanju informacija, već znanja treba osvajati samostalnom, stvaralačkom aktivnošću.

Potpukovnik
Đorđe STANIĆ